

„Leszek, aki voltam...”¹ – Avagy Asztalos P. Kálmán emlékezete Csanádpalotán

Szikszai Zsuzsanna *

* József Attila Múzeum, Makó

Kulcsszavak

parasztköltő
Csanádpalota
helytörténeti gyűjtemény

peasant poet
Csanádpalota
local history collection

Absztrakt

2019-ben Asztalos P. Kálmán (Csanádpalota, 1905 – Makó, 1989) halálának 30. évfordulója alkalmából több programmal is tisztelgett Csanádpalota közössége az egykori parasztköltő és autodidakta néprajzkutató egyénisége előtt.

Ezen alkalomból a makói József Attila Múzeumban őrzött kéziratait több alkalommal is átnézve tartottam előadásokat arról az emberről, akihez személyes élmények is kapcsolnak.

Asztalos P. Kálmán írásai megjelentek a megyei és a fővárosi lapokban, az Igazság című hetilapban. 1950 karácsonyától letartóztatásáig szerkesztette a *Barázdák Népe* című illegális lapot. 1953. március 23-án az ÁVH elhurcolta, 12 évi börtönbüntetésre, vagyonelkobzásra, politikai jogvesztésre ítélték. 1956-ban szabadult. Megírta Csanádpalota történetét, emlékezetes verseket alkotott, s megalapította a helytörténeti gyűjteményt. A gyűjtemény a Tájházban került elhelyezésre, amelyet az Önkormányzat 2001-ben Asztalos P. Kálmánról nevezett el, és emléktáblát helyezett el a tiszteletére, amely Mészáros Gábor keramikuskművész alkotása.

Emlékezete előtt tisztelegve az év tavaszán kopjafát készített Szűgyi László, helyi fafaragó művész, melyet a palotai ó-temetőben helyeztek el. Egyenessége, szókimondása, bátorsága legendás volt. Önéletírása, néprajzi gyűjtései, leírásai fontos és pótolhatatlan kordokumentuma szülőfaluja helytörténetének.

Palotaiként és néprajzkutatóként fontos számomra, hogy Asztalos P. Kálmán hagyatékát megismertessük és emlékét megőrizzük.

„Leszek, aki voltam...!”- a legendás válasza a sokszor hallott kérdésre: „Hogy van Pétör bácsi?” Ez a néhány szavas mondat is erősen jellemzi alkotóját, Asztalos P. Kálmánt.

Aki ismerte, tudta, hogy egy nagyon egyenes, szókimondó, bátor, néha forradalmár lelkületű, az igazságtalanságot nem tűrő emberrel áll szemben.

Csanádpalota, egykor nagyközség, 10 éve városi rangú, határmenti település, melyhez több híres személyiség neve is kötődik: vagy itt születtek, vagy a sors vetette őket ide. Ilyen például Kelemen László (Kecskemét, 1760 – Csanádpalota, 1814) az első magyar színigazgató, Kálmány Lajos (Szeged, 1852 – Szeged, 1919) a szegedi nagytáj első néprajzkutatója, palotai plébános, Dér István, festőművész és Asztalos P. Kálmán (Csanádpalota, 1905 – Makó, 1989) parasztköltő, néprajzkutató.

„Pétör bácsiról” – a palotaiak csak így szólították és így is maradt meg az emlékezetünkben – 2019-ben, halálának 30. évfordulója alkalmából több programmal is tisztelgett szülővárosa. De nemcsak ezen szomorú évforduló adta az apropót a tisztelgésre, egy másik fontos jubileumra is emlékezhettünk, amely szintén Asztalos P. Kálmán nevéhez fűződik. Ötven esztendeje, hogy a településen útjára indították - parasztköltőnk szerkesztésében - a *Palotai Krónikát*, amely azóta, fél évszázada szolgálja információkkal a palotai embereket.

Asztalos P. Kálmánt Csanádpalota krónikásaként jól ismerték megismerve, hisz helytörténettel, néprajzzal foglalkozó írásai évtizedeken keresztül rendszeresen jelentek meg a *Csongrád Megyei Hírlap* hasábjain, mikor pedig többször szerepelt a televízióban és a rádióban, az egész ország hírét vette munkásságának. A honismereti mozgalom lelkes, önzetlen, önkéntes, fáradhatatlan munkása volt ő, aki Honismereti Akadémiák, néprajzi és nyelvjárási gyűjtőtalálkozók s egyéb hagyományápoló, hagyománymentő rendezvények elmaradhatatlan vendége, előadója, hozzászólója, kedves színfoltja volt, a maga egyszerűségével, megalapozott állásfoglalásával, megdönthetetlen érveivel.

A Néprajzi Múzeumnak elküldött pályamunkáival babérokat aratott. „Így vált autodidakta költőből, autodidakta kutatóvá,” írta róla Dr. Tóth Ferenc, múzeumigazgató (Tóth 2001: 14).

Néprajzi gyűjtéseinek témái sokszínűséget mutatnak. A József Attila Múzeum adattárában található kéziratok között találunk a település történetéről, jeles személyiségeiről, népi építészetéről, a méhészetéről, az év jeles napjaihoz kapcsolódó szokásokról, a kül- és belterületeinek földrajzi neveiről, a népviseletről, nyelvjárásról, palotai anekdotákról, szólásokról szóló értékes leírásokat. Ezen leírások között találunk interjúkat, ahol idős emberek elbeszéléseit rögzíti, illetve saját megfigyeléseit, tapasztalatait alapuló néprajzi leírásokat. Dolgozatai az utókor kutatójának felbecsülhetetlen értékű információkat, adatokat, forrásokat jelentenek.

Mielőtt bemutatom Asztalos P. Kálmán életútját, munkásságát, hadd osszak meg Önökkel egy történetet. Jómagam csak egyszer találkoztam Pétör bácsival, de ez számomra egy életre szóló emlék maradt. Középiskolás koromban már érdekelt a néprajz, a népi építészet, és épp abban az évben írt ki a szegedi Móra Ferenc Múzeum egy néprajzi gyűjtőpályázatot, melynek témája a népi építészeti emlékek felkutatása a falvakban, településeken. Már nagyon rég nézegettem a falu szélén, a pitvarosi út mellett álló, elhagyatott Zellman-malmot és a hozzátartozó lakó- és gazdasági épületeket. Szüleimet faggatva, hogy kitől is tudnék valami segítséget kérni, erről az építményről, ők tanácsolták azt, hogy menjek el Asztalos P. Kálmán bácsihoz, hiszen mindenki tudta róla a faluban, hogy a helytörténettel, történelemmel kapcsolatos dolgokról mindent tud, s majd eligazít, merre is induljak el a kutatásomban. Pétör bácsi az Orgona utcában lakott (amit 2000-től Asztalos P. Kálmán utcára változtattak). Ez az utca számomra nem volt ismeretlen, mivel apai nagyanyám is és sok közeli rokonom abban az utcában élt.

A ház majdnem az utca végén, a foci pályához közel eső részen állt, nagy fakapun keresztül lehetett belépni az udvarra. Az udvaron a ház mellett a lócán ült Pétör bácsi. Köszöntünk egymásnak.

- Kinek a lánya vagy? – kérdezte.

- Szikszai Lajos az apám. – válaszoltam.

- Az a Szikszai, aki a vasút mellett, a faluszélén lakik? – faggatott tovább.

- Igen, annak a lánya vagyok.

- Akkor bejöhetsz! – vágta rá a választ.

Pétör bácsi szerette az embereket, de megválogatta, kivel áll szóba és kit enged be a portájára. Miután tisztáztuk, hogy kik a szüleim és melyik familiából származom, már barátságosabban szólt hozzám, majd elmondta, hogy kitől is tudok meg részleteket a malomról. Ő irányított el Gál János bácsihoz, aki őrizte az épületek kulcsát, s akit a Zellman lányok a malom bezárása után megfogadtak, hogy vigyázzon és tartsa rendbe a portát. Ez a találkozás, igaz, akkor nem sejtettem, de sokáig elkísért engem a pályámon. Örülök, hogy láthattam, szót válthattam vele.

„Nem a tudomány adta a kezembe a tollat, hanem a Sors!” (JAM 554-77: 3)

Asztalos P. Kálmán 1905. március 22-én született Csanádpalotán, de élete nagy részét tanyán töltötte. „Úgy mondták, hogy anyám, legalábbis a férjhez menetele után, csak addig volt falusi lakos, míg engem a világra hozott, és megkeresztelt a pap”(Asztalos 2019: 6). Szülei taníttatni akarják, de ő mindenáron paraszt akart lenni. Tizenegy éves, amikor tanítója, László Margit biztatására verseket kezd írni, a *Bodri kutyánk* című az első zsenyéje. Ünnepnapokon bejárt a faluba, s a lányoknak csengő-bongó rímeket súgott a fülükbe:

„Az én szép szeretőm

éppolyan, mint az a

virágszál, amelynek

bódít az illata.

Puha két karja közt,

ha nem is keresem:

rám lel az éltető,

bíztató szerelem!” (Asztalos 2019: 9)

Első költeményei a *Szabad Szó* című lapban jelentek meg, majd annak mellékletében, a Képes Világban. Később a *Magyar Falu* és a *Vasárnap* című hetilapokban és a *Marosvidék* című megyei lapban, ill. a *Méhtenyésztés* c. lapokban publikál. Minden szabadidejében újságírással foglalkozott, már akkor a parasztíró jelzővel illették. Minden héten egy-egy hasáb cikket írt a faluja nevezetesebb embereiről a *Vasárnapi emlékezésekbe*, s még ezen felül „Kipattant szikrák” cím alatt jelentetett meg más alkotásokat is. Dr. Csorba János, a *Délvidéki Hírlap* szerkesztője ajánlatot tett, hogy szegődjön újságírónak is. De így válaszolt Asztalos P. Kálmán: „Parasztnak születtem, az is maradok!” (JAM 554-77: 5)

1928-ban az Asztalos Péter nevet Asztalos P. Kálmánra módosította, mivel volt akkoriban egy másik újságíró, akit szintén így hívtak. Közben két regényt is írt, a *Hütyüli* és a *Vér Bandi lelke*, melyeket folytatásban közöltek a lapok. 1937-ben Csanádpalota és Vidéke Méhészegyesület kiadta a *Csanádpalota méhészete* című tanulmányát, ezután az országos méhészeti lapokba is kértek tőle cikkeket. Így publikált a *Méhtenyésztés* és a *Méhészet* című szaklapokba.

1933-ban megnősült, elvette K. Kovács Juliannát, akit a Maros folyóból mentett ki. Életük végéig hű társaik voltak egymásnak. A sors szomorú tragédiája, hogy gyermekük nem született.

1938-ban behívják katonai szolgálatra, de szerencséjére Palotára helyezik, az ottani határvadászörshöz, ahol a beszerzést bízták rá. Közben folyamatosan írt, jelentek meg versei, cikkei. 1941-ben megalakul Makón a Csanád-Arad-Torontál Csonkamegyék Parasztszövetsége, melynek szervező titkára lett, ez később hátrányára válik, miután 1944-ben felosztatják a szövetséget, állandó zaklatásban, házkutatásban van része neki és családjának. Az internálástól Szikszai Ferenc, akkori palotai jegyző és Baranyi Béla főhadnagy mentik meg.

A második világháború borzalmi mély sebeket hagytak benne, 1944. december 13-án hét napi gyaloglás után a dunántúli Vajta községből elérte a szülőföldje határát, és hazatér.

1946-ban az Igazság című fővárosi hetilapban megjelent Magvető című verséért a rendőrség politikai osztályára került. A lap betiltása után ő szerkesztette a titokban megjelenő Csokor című lapot 1951-től két éven keresztül. 1953. március 23-án az államvédelmi osztály emberei letartóztatták – Márianosztra, majd Várpalota – szent bányászni. Tizenkét évi börtönbüntetésre, vagyonekobbzásra, politikai jogvesztésre ítélték. Erről az időszakról így vallott: „Olyan volt az embertársi szolidaritás, amilyent még soha sehol sem tapasztaltam. Ez tartotta bennünk a lelket, a józan észet és bátorságot, mely a bányamunkához szükséges volt” (JAM 554-77: második rész, 15).

A Kádár-kormány idején, 1957-ben szabadul. Hazatérve a helyi Törekvés Tsz. tagja lesz, építőmunkásként dolgozik nyugdíjazásig.

Nyugdíjas korában méhészkedett az udvaron, a kertben tevékenykedett, írogatott a *Néprajzi Múzeumnak*, a *Méhészetnek*, a *Csongrád Megyei Hírlapnak*. Ebben az újságban külön volt *Falusi Humor* című rovata.

1969-ben megalakították Bazsó Dénessel, Kinyó Istvánnal, Németi Bálintnéval a Honismereti Szakkört, később többen is csatlakoztak hozzájuk. A gyűjtéseikről, kutatásaikról a Palotai Krónikában adtak hírt. Ennek a kulturális lapnak a szellemi atyja Lator László költő volt, aki egy író-olvasó találkozó alkalmával javasolta Asztalos P. Kálmánnak és baráti társaságának, hogy alapítsanak egy olyan lapot, amelyben a falu népe olvashatna a község történetéről, néprajzi, irodalmi, képzőművészeti értékeiről. A *Palotai Krónika* 50 év múltán is megjelenik a településen, de már inkább információkról és eseményekről tájékoztatja a lakosokat, helytörténeti anyagot nem, vagy nagyon ritkán találunk benne. A Honismereti Szakkör tagjai gyűjtögetni kezdték a régi szerszámokat, tárgyakat, melyeket a Honismereti Gyűjteményben, a Széchenyi utca 1 sz. alatt helyeztek el. Ez a gyűjtemény 1974-ben nyitotta meg kapuit. Pétör bácsi sok időt töltött itt.

„Világéletemben hasznavehetetlen öregember szerettem volna lenni, és most, amikor túl vagyok a 70.

éven, még mindig van bennem valami tenni akarás. Az udvari és kerti tevékenységeimen kívül szülőfalum honismeretével tovább foglalkozok” (Asztalos 2019: 25).

Asztalos P. Kálmán halála után ez a gyűjtemény átkerült egy a Csanádpalota Önkormányzata által vásárolt és rendbe hozott tájházba a Szent István utca 42. szám alatt. Ezen az ingatlanon elhelyezkedő főépületet az 1850-es években id. Kellner Jakab építtette, aki zsidó kereskedő volt. A család a XX. század elején építhette hozzá az udvari tornácot, mely az épület oldalán fut végig, téglakönyöklős beépítéssel, vakolt tornácoszlopokkal. A főépület helyiségei az utcafront felől befelé haladva: tisztaszoba, konyha, hátsó szoba, hátsó konyha, két kisebb kamra. Az udvaron kaptak helyet a régi mezőgazdasági eszközök egy esővédő fészker alatt, de mivel kevés a tér, nem átlátható a gyűjtött anyag. A főépület mögötti udvarrészben áll az újabb építésű udvari kemence, amelynek funkciója, hogy a különböző rendezvények (böllértalálkozó, honismeret tábor stb.) alkalmával be lehessen mutatni a pecsenye, lepény, kalács, házi kenyér sütését.

Asztalos P. Kálmán élete végén így írt önmagáról: „És most, életem alkonyán elmondhatom: lettem, voltam és meghaltam” (Asztalos 2019: 26).

1989. március 24-én hunyt el, sírja a csanádpalotai ó-temetőben található.

Asztalos P. Kálmán írásai megjelentek a megyei és a fővárosi lapokban, az Igazság c. hetilapban. Megírta Csanádpalota történetét, emlékezetes verseket alkotott, s megalapította a helytörténeti gyűjteményt. Egyenessége, szókimondása, bátorsága legendás volt. Önéletírása, néprajzi gyűjtései, leírásai fontos és pótolhatatlan kordokumentuma szülőfaluja helytörténetének. Palotaiként és néprajzkutatóként fontos számomra, hogy Asztalos P. Kálmán hagyatékát megismertessük, és emlékét megőrizzük, személyiségét példaként állítsuk a jövő fiatal generációjának.

„Terít, mit a Szikszai puskája”

Apalotaiak tudják Asztalos P. Kálmánról, hogy szerette a viccelődést és a jókedvet. Hogy a róla szóló emlékezést ne túlságosan komolyan fejezzem be, engedjék meg, hogy egy kedves szólást idézzek a *Csanádpalota szájhagyománya* című munkájából!

Ezt a kéziratot olvasgatva bukkantam rá egy Szikszai felmenőmről megemlékező történetre, amit most megosztok az olvasókkal.

Terít, mit a Szikszai puskája

Szikszai Miska kiváltotta a vadászenszállást, de sose tudott nyulat löni.
Védekezett hát, ahogy tudott:

- Tudjátok, hogy ez az én puskám egy rettenetes jó puska, csak az a baja, hogy kegyetlenül terít. Inkább körül lövi a nyulat, minthogy eltalálja.

S azóta, ha valaki téved, rámondják, hogy „Jó esze van, csak az a baj, hogy terít, mit a Szikszai puskája” (JAM 313: 60).

Művei:

- Asztalos P. Kálmán (1962): Részletes leírás (monográfia) Csanádpalota nagyközségről
- Asztalos P. Kálmán (1939; hasonmás kiadás 2001): Paraszt ébredés; Csók és jaj
- Asztalos P. Kálmán (2005): Paraszti állattenyésztés, jószágtartás régen
- Asztalos P. Kálmán (2005): A bánat aratója – versek
- Asztalos P. Kálmán (2008): A bánat aratója – Paraszti állattenyésztés, jószágtartás régen
- Asztalos P. Kálmán (1971): Látástól vakulásig – Néhány vonás az életemből, 1944-1970

Kéziratai a József Attila Múzeum Adattárában:

- 191-98: Szólások, mondások, falucsúfolódások, ragadványnevek
- 207-98: Színhagyományok, régi lakodalmas népszokások, népmesék Csanádpalotán
- 230-98: Csanádpalotán gyűjtött népdalok
- 311: Csanádpalota községi, ipartestületi, céhes, közbirtokossági és egyházi iratai 1855-1901.
- 312: Így nőttünk fel és így éltünk mi / Idős emberek nyomán Régi gyermekjátékok
- 313: Csanádpalota monográfiája, néprajza 1750-1970. Csanádpalota színhagyománya 1935-1960
- 315: Csanádpalota kül- és belterületének földrajzi nevei
- 208-98: A 200 éves Csanádpalota történetéből; Csanádpalota néprajza 1750-1970
- 457: Csanádpalota méhészete 1971
- 554-77: Csanádpalota krónikája, Palotai ragadványnevek, „Látástúl vakulásig” Önéletrajz 1971
- 591-79: Épületfalak 1760-tól 1974-ig Csanádpalotán

Emlékezete:

- Csanádpalotán az Orgona utcát Asztalos P. Kálmánra változtatják.
- 2001-ben megalakul az Asztalos P. Kálmán Baráti Kör, amelynek tagjai a parasztköltő szellemi hagyatékát gondozzák és tovább éltetik.
- Ugyanebben az évben a Helytörténeti gyűjtemény felveszi Asztalos P. Kálmán nevét.
- Asztalos P. Kálmán Helytörténeti gyűjtemény és Tájház Csanádpalota című füzet jelenik meg Szügyi Andrásné szerkesztésében, 2009-ben Csanádpalota Nagyközség Önkormányzat támogatásával.
- 2019. Asztalos P. Kálmán tiszteletére kopjafát állít a Kelemen László Emlékéért Kulturális Alapítvány és Csanádpalota Város Önkormányzata, Szügyi László fafaragó készíti el az emlékoszlopot. Ezen alkalomból emléküléseket tartanak a településen márciusban, augusztus hónapban is.

1. sz. kép: Asztalos P. Kálmán. Fotó: Pusztai Sándor, 1987 (Németi Bálint magángyűjteményéből)

IRODALOM

Asztalos, P. Kálmán (2019): *Látástól vakulásig : Nébány vonás az életemből 1944*. Csanádpalota: Kelemen László Emlékéért Kulturális Alapítvány.

Mary György (szerk.) (2019): *Leszek, aki voltam : Emlékezés Asztalos P. Kálmánra*. Csanádpalota:

Csanádpalota Város Önkormányzata – Kelemen László Emlékéért Kulturális Alapítvány.

Tóth Ferenc (2001): Asztalos P. Kálmán emlékezet In: *Marosvidék*, 2001/2., 11-13. p.

FORRÁSOK

JAM 313: Asztalos P. Kálmán: *Csanádpalota szájhagyománya 1935-1960* (kézirat)

JAM 554-77: Asztalos P. Kálmán: *Látástól vakulásig : Nébány vonás életemből 1944* (kézirat)

JEGYZETEK

¹ (Mary 2019)

"I Will Be Who I Was ... – The Memory of Kálmán P. Asztalos at Csanádpalota

Zsuzsanna Szikszai

In 2019, for the occasion of the 30th anniversary of the death of Kálmán P. Asztalos (Csanádpalota, 1905 – Makó, 1989), the community of Csanádpalota paid homage to the individual peasant poet and self-taught ethnographer with several programs.

On this occasion I gave lectures on the man to whom personal experiences are connected, reviewing the manuscripts kept in the József Attila Museum in Makó.

The writings of Kálmán P. Asztalos appeared in the county and capital newspapers and in the weekly paper called: Truth. He edited the People of the Furrows illegal paper From Christmas 1950 until his arrest. He was deported by the ÁVH on March 23rd 1953, sentenced to 12 years in prison, confiscation of property and political disqualification. He was released in 1956. He wrote the history of Csanádpalota, composed memorable poems and founded the local history collection. The collection was placed in the Country House, which the Local Government named after Kálmán P. Asztalos in 2001, and placed a memorial plaque in his honor, which is the work of the ceramic artist Gábor Mészty Mészáros.

In honor of his memory László Szűgyi, a local woodcarving artist made headstone in the spring of this year and placed it in the old cemetery in Csanádpalota. His straightforwardness, utterance, courage was legendary. His autobiography, ethnographic collections and descriptions are important and irreplaceable age documents of the local history of his native village.

As an ethnographer from Csanádpalota, it is important for me to get to know the legacy of Kálmán P. Asztalos and to preserve his memory.